

su, u pneumatološkom pogledu, iste teme kao i u ranijim djelima, ali je pneumatološka strana više naglašena. Riječ je o rastu i razvoju. Što je ranije bilo, na nekim mjestima, možda nedovoljno istaknuto, to će sada biti više naglašeno. A i cijeli priručnik bitno ima »duhovniju« dimenziju, iako treći svezak (preveden i na hrvatski) zahvaća u najsuvremeniju problematiku (spolnost, obitelj, bio-etika, gospodarstvo, politika, kultura, okoliš).

Šesto i zadnje poglavlje ima naslov: »Pneumatološka dimenzija moralne teologije«. Na primjeru Häringova razvojnog puta autor opisuje pneumatološku komponentu moralne teologije u njezinim temeljnim kategorijama kao što su sloboda i vjernost (odgovornost: ključni pojam već u *Kristovu zakonu* te je Häring s pravom smatran kao zastupnik »etike odgovornosti«), savjest – moralne norme, obraćenje – grijeh, istina – ljepota, kreposti, sakramenti, Crkva, ekumenizam. Autor primjećuje da nije uvijek lako konkretizirati i napraviti most između teorije i prakse kad je riječ o Duhu Svetome. Ipak, zaključuje autor, »Häring je pionir i pod tim aspektom te se posvema podudara s Congarom u uzajamnom povezivanju kristologije i pneumatologije.

U zaključku autor sažimlje glavne rezultate svoga traženja pneumatološke komponente Häringove moralne teologije, dobro prepoznatljive već prije Drugoga vatikanskog sabora. Autor dobro primjećuje da Häringova moralka odiše kršćanskim optimizmom, a sam Häring ima izuzetnu moć intuitivnog uočavanja pristupa suvremenim moralnim problemima. To, svakako, nije bez djelovanja Duha.

Kad je 21. listopada 1989. godine sadašnji papa Ivan Pavao II. posjetio Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu, svećenici studenti su mu darovali Balobanovu disertaciju te je na prigodnoj fotografiji vidljivo kako je Papa već za stolom prelistava. A sam Häring će reći o sebi zahvaljujući i odgovarajući potpisano na čestitke izražene u povodu 80. rođendana, da je ova disertacija »sretan završetak mogea rimskog djelovanja. U mojim molitvama i u mojoj misli sve se jače nametala pneumatološka dimenzija vjere i autentično kršćanske moralne teologije i moralnog naviještanja«.

Marijan Valković

POZAIĆ V. (uredio) *EKOLOGIJA*. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori, Zagreb FTI DI, 1991, 179 str.

Suvremeni ekološki problemi zabrinuli su cijelo čovječanstvo. O njima su dosad održani brojni znanstveni skupovi, objavljene mnoge međunarodne deklaracije, potpisane različite konvencije, napisane iscrpne studije. U naše doba javlja se ekologija kao zasebna znanstvena disciplina koja proučava biološke zakone živih bića, njihove međusobne odnose i vladanje čovjeka u odnosu na prirodu u kojoj živi i djeluje. Među ovakve publikacije spada i gore spomenuti zbornik *Ekologija*, koji podastire čitatelju osam radova višestrukog pristupa ekološkoj problematiki.

O značenju, sadržaju, povijesti i dometu ekologije kao znanstvene discipline piše M. Meštrov u raspravi »Ekologija. Sadržaj i dometi« (str. 13–28), naglašavajući pritom važnost odgovornosti pojedinaca i društva spram ekosistema, biosfere, organskih vrsta, samoga sebe i budućih generacija.

Nekontroliranim ponašanjem prema prirodi čovjek je teško narušio sklad i ravnotežu ekosistema. Uza sve dosadašnje promašaje treba naglasiti da je u nas poduzeto niz akcija za zaštitu prirode s čime nas upoznaje P. Durbešić u prilogu »Pothvati i nade« (str. 29–43).

O »projektu ljubavi« kao nadoknadi za dosadašnje čovjekovo razaranje i pogoršanje postojećeg ekosistema piše R. Sladojević u zanimljivom osvrtu »Ogled o ekologiji« (str. 45–51), dok se etičko-praktičnim pretpostavkama i implikacijama neophodnim za budući čovjekov stav prema prirodi i svijetu u kojem ljudi žive i rade pozabavio se I. Koprek u izlaganju »Ekološka kriza – izazov praktičnoj filozofiji« (str. 53–65).

Na prvim stranicama Biblije čitamo da je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, odredio da bude gospodar svemu na zemlji, da zemlju sebi podloži i njome zagospodari (Post 1, 1–2, 4a). Značenje čovjekovog vladanja živim bićima, njegov odnos prema zemlji i slična pitanja obrazlaže P. Vidović u prilogu »Ekologija na prvoj stranici Biblije« (str. 67–86).

Čovjek je stvoren na Božju sliku, obdaren razumom i slobodnom voljom što mu omogućuje spoznati moralne vrednote za koje se posve slobodno opredjeljuje. Svojim samoodređenjem i samoostvarenjem u prostoru i vremenu, čovjeku se valja odgovorno postaviti prema prirodi i svemiru, dakle, prema ljudskom okolišu. O zahtjevima čovjekovog okoliša i njegovim odjecima u teologiji raspravlja V. Požaić (»Ekologija u teologiji«, str. 87–100).

Izlaz iz suvremene ekološke krize treba pored ostaloga potražiti i u sve većem isticanju osobne odgovornosti koju pojedinac ima prema svemu stvorenome. Da se ta odgovornost što više senzibilizira neophodna je prije svega unutarnja promjena kojoj pridonose ekološki odgoj i nov način mišljenja. O pitanjima s time u svezi piše S. Baloban u osvrtu »Suodgovornost za zaštitu čovjekove okoline« (str. 101–125).

Crkveno učiteljstvo u brojnim dokumentima novijega datuma govori i za- laže se za očuvanje čovjekovog okoliša. (npr. u *Mater et Magistra*, *Gaudium et Spes*, *Populorum Progressio*, a osobito u poruci za svjetski dan mira 1. siječnja 1990. *Pace con Dio. Pace con tutto il creato* – Mir s Bogom Stvoriteljem. Mir sa svim stvorenjem) o čemu se može čitati u našem prilogu »Ekološki problemi u dokumentima suvremenog crkvenog učiteljstva« (str. 127–146).

Čovjek neprestance teži za napretkom. U njegovu ostvarenju bio je nesavjestan jer su ga zanimali samo neposredni učinci tehničkog napretka, a nije se obazirao na njegove negativne učinke. Razvijajući tehniku sebi je olakšao život, dolazeći brže i lakše do za život potrebnih stvari, ali je zbog neznanja što ga sa sobom donosi tehnička civilizacija teško narušio sklad prirode. Ekološku krizu proširili su i produbili razni oblici osobne i društvene sebičnosti, zagađujući ljudski okoliš i nesavjesno trošeći prirodna bogatstva kao da su ona neiscrpna. Prestiž, nadmoć, zlouporabe u međunarodnim trgovačkim poslovima tek su neki od prije spomenutih oblika sebičnosti. Suvremeno crkveno učiteljstvo naglašava da je kod industrijskog i tehničkog napretka »potrošačkog društva« potrebno voditi brigu o »škartu« i »otpacima« koji su nužni ali negativni pratioci suvremenog razvoja, treba voditi računa o ispravnoj ravnoteži između »imati« i »biti«, probuditi svijest o ograničenosti prirodnih resursa i zagađenosti sredine u kojoj živimo. Svi smo pozvani sudjelovati u očuvanju prirode i svijeta koji nas okružuje jer spasavajući okoliš u kojem živimo i radimo istovremeno spašavamo i sebe.

U dodatku ove zanimljive i tematski vrlo aktualne knjige (str. 147–179) nalaze se prijevod poruke pape Ivana Pavla II »Mir s Bogom Stvoriteljem – mir s cjelokupnim stvorenjem«, tekst proglašenja sv. Franje Asiškoga nebeskim zaštitnikom prijatelja ekologije, Pjesma stvorova Franje Asiškoga, poruka indijanskog poglavice Seattlea bijelom čovjeku te kazalo imena i pojmova.

Marijan Biškop

VON DER MISSIONIERUNG ZUR EVANGELISIERUNG. *Zur Zukunft der Kirche in Amerika und Europa.* Österreichische Pastoraltagung 2. bis 4. Jänner 1992. Po nalogu Austrijskoga pastoralnog instituta uredili H. Erharter i H.-M. Rauter, Herder, Beč 1992.

Kao što i mi imamo svake godine Teološko pastoralni tjedan, i to redovito u Zagrebu posljednjeg tjedna u siječnju, tako i austrijski svećenici i drugi neposredno zauzeti u pastoralnom radu imaju svoj »pastoralni tjedan« (Pastoraltagung, redovito 3 dana), po mogućnosti između Božića i Nove godine, a ako to nije moguće održati tada, onda u tjednu između Nove godine i blagdana Bogojavljenja, kako je to bilo ove 1992. godine. Njima to božićno vrijeme izgleda najprikladnije. Također redovito na taj susret pozivaju i brojne goste iz susjednih »istočnih« i »jugistočnih« zemalja. Referati i diskusije naših teološko-pastoralnih tjedana redovito su tiskani (kao dvobroj) u Bogoslovskoj smotri, dok radove Pastoralnog tjedna u Beču izdaje svake godine u posebnoj knjizi Austrijski pastoralni institut kao organizator Tjedna, a nakladnik je izdavačka kuća Herder u Beču.

Tema ovogodišnjeg Pastoralnog tjedna i ovoga zbornika je »Od misioniranja prema evangelizaciji. O budućnosti Crkve u Americi i u Europi«. Povod izboru ove teme je 500. obljetnica otkrića Amerike, koja je dala prilike toliko različitim diskusijama i tumačenjima, 4. Konferenciji predstavnika latinsko-američkih biskupskih konferencija (CELAM) u Santo Domingu i prigodnom Papinu posjetu, a također i sve aktualnija tema nove evangelizacije u Europi. Tenor zbornika je odnos Crkve u Europi prema Novom svijetu tijekom minulih pet stoljeća, posebice s obzirom na Latinsku Ameriku, gdje je utjecaj »katoličkih« zemalja bio značajniji, sadašnja situacija u tom dijelu svijeta i što Crkve u Europi mogu učiniti danas, gledajući na prošlost i sadašnjost i upirući pogled u budućnost, u vezi s novom evangelizacijom.

Uvodni referat »Od misioniranja prema evangelizaciji« dao je Luis Zambrano, sjemenišni profesor u gradu Puno (Peru) i pastoralni radnik u siromašnim četvrtima toga grada. Njegov sadržajni referat, pun vrlo interesantnih povijesnih i socioloških podataka, govori o povijesnoj opterećenosti europskih Crkava (posebice španjolske i portugalske) kad je riječ o Latinskoj Americi, iako su glavni krivci bili »conquistadores« i pustolovi koji su navalili u Novi svijet. Brazilski biskup Ivo Lorscheiter (rođak kardinala Alojzija Lorscheitera) održao je predavanje o onome što je najtipičnije i najpozitivnije u Crkvama Latinske Amerike, a to su »bazične zajednice« i »opcija za siromašne«. Austrijski ekonomist iz Graza i suradnik Gospodarskog instituta u Beču ima vrlo interesantan referat o »gospodarskim aspektima o jednoj pravednoj